

# РОЛЬ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ

---

DOI: 10.52363/2414-5866-2021-2-43  
УДК 351.741

*Владимиров М.В., к.держ.упр., ХНУВС, м. Харків,  
ORCID: 0000-0002-0519-9405*

*Vladymyrov M., PhD of Public administration Associate Professor of Fire  
Training, Kharkiv National University of Internal Affairs*

## ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРАВА ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ, ЯК ЗАХОДУ ПРИМУСУ З БОКУ ДЕРЖАВИ ОРГАНАМИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

## THE CONCEPT AND ESSENCE OF THE LAW OF APPLICATION OF FIREARMS AS A MEASURE OF COORDINATION BY THE STATE BY BODIES OF INTERNAL AFFAIRS

*У статті розглянуто сутності та зміст права застосування вогнепальної зброї органами внутрішніх справ, її цілі, ролі й місця в системі управління, що дозволяє визначити рівні можливого застосування вогнепальної зброї, як одного з видів примусу та впливу на громадянське суспільство, а також виділити її суб'єкти та об'єкти - визначити всіх учасників такого процесу, та вплив на великі соціальні групи з метою дотримання законності у суспільстві.*

**Ключові слова:** *вогнепальна зброя, використання вогнепальної зброї, використання зброї як примус, право застосування зброї.*

*The article considers the essence and content of the right to use firearms by law enforcement agencies, their goals, roles and places in the management system, which allows to determine the levels of possible use of firearms as a form of coercion and influence on civil society. projects and objects - to identify all participants in such a process, and the impact on large social groups in order to comply with the rule of law in society.*

**Key words:** *firearms, use of firearms, use of weapons as coercion, right to use weapons.*

**Постановка проблеми.** Одним з центральних органів виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, є

Національна поліція України. Варто звернути увагу на те, що поліцейський на всій території країни незалежно від посади, яку він обіймає, місцезнаходження і часу доби в разі звернення до нього будь-якої особи із заявою чи повідомленням про події, що загрожують особистій чи публічній безпеці, або в разі безпосереднього виявлення таких подій зобов'язаний вжити необхідних заходів із метою рятування людей, надання допомоги особам які її потребують, і повідомити про це найближчий орган поліції. Зазначене свідчить про те що працівник поліції повинен бути постійно готовим до професійного втручання в ту чи іншу ситуацію, яка виникає як під час виконання ним службових обов'язків, так і поза ними. Особливо це стосується патрульних поліцейських, які першими реагують на повідомлення про правопорушення, а також враховуючи їх цілодобове несення служби.

Безумовно, не всі правопорушення патрульним поліцейським вдається припинити без застосування спеціальних засобів. Тому під час виконання обов'язків з охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці та порядку або припинення їх порушення працівники поліції застосовують у межах їх компетенції поліцейські превентивні заходи та заходи примусу. Найбільш суворим заходом примусу є застосування вогнепальної зброї, у зв'язку із цим вкрай важливим є дотримання вимог законодавства працівниками поліції з метою недопущення перевищення повноважень та завдання шкоди. Зазначене актуалізує дослідження нормативно-правового регулювання відносин у сфері застосування поліцейських заходів примусу та вогнепальної зброї під час виконання працівниками національної поліції службових функцій.

**Постановка завдання.** Метою статті є визначення повноти, ефективності правового регулювання відносин у сфері застосування поліцейських заходів примусу та зброї працівниками поліції.

**Виклад основного матеріалу.** Суспільні відносини настільки різноманітні й суперечливі, що вимагають загального регулювання для виключення хаотичності та беззаконня в них, а це, у свою чергу, диктує необхідність утворення права та визначення для нього чіткого та визначеного поняття. Право – складне, багатопланове, соціальне явище, що безперервно розвивається, тому і визначенню воно подається насилу. «У кожній із спроб за рамками дефініції завжди залишалися якісь істотні сторони і ознаки тієї життєвої реальності, яку хотіли визначити». [1]

Право застосування вогнепальної зброї також вимагає детального вивчення і відокремленого визначення, але через призму загального поняття. На наш погляд, природу і сутність права застосування вогнепальної зброї як одного з заходів примусу з боку держави не можна пізнати без розгляду її всебічного розгляду. Такий підхід до дослідження обумовлений практикою та логікою розвитку науки. Ми дотримуємося думки, що правові норми є найбільш структурованою підсистемою та в яскра-

вій формі виражають класово-політичну орієнтацію всієї системи соціально-нормативного регулювання, оскільки право регулює суспільні відносини саме у вигляді правових норм.

Тим часом, самі по собі правові норми не можуть набути диспозитивності без наказу певної владної структури, здатної норми визначити, упорядкувати, закріпити у відповідних правових актах приписи - і забезпечити їх реальну дію. [3] Для суспільства такою структурою є держава, отже, право є сукупністю норм встановлених та санкціонованих державою, причому держава гарантує їх дотримання, для чого встановлює правозаохочувальні, правовідновлювальні та правопримусові заходи, що дозволяє розглядати нормативність права, як явище.

Оскільки право в системі правоохоронної діяльності держави з одного боку, визначається і встановлюється в розпорядженнях, а з іншого боку, воно виконується виходячи з даних розпоряджень, оскільки цим сторонам права потрібно надати чіткі обриси. Поділ права на об'єктивне та суб'єктивне має гносеологічне, пізнавальне походження, бо пов'язане з відображенням у людських поняттях об'єктивної дійсності. Право як норма, закон, державне встановлення, і право як можливість чи уповноваженість суб'єктів діяти відомим чином у рамках закону - ось суть розподілу права на об'єктивне та суб'єктивне. В об'єктивному сенсі право - це законодавство цього періоду у цій країні, при якому вирішальний аспект об'єктивної реальності правових норм полягає в тому, що норми, виникнувши відповідно до суспільної свідомості соціальних сил, що панують у класовому суспільстві, фактично функціонують далі незалежно від чийоїсь індивідуальної свідомості. Право ж у суб'єктивному сенсі - це конкретні права та обов'язки, що виникли у кожному окремому випадку на стороні учасників юридичних відносин.

Саме підкорення правовим вимогам становить сутність процесу реалізації права як сукупності фактичних дій належної поведінки, хоч і утримання від активних правових дій також не є протиправним, але за умови помірності та від скоєння забороняючих дій. [2]

Область належної поведінки позначається як «дозволення», а належна поведінка буде лише у разі дотримання правових норм, отже, дотримання норм, які забезпечують свободу належної поведінки, є юридичним обов'язком кожного суб'єкта права.

За аналогією, наявність обов'язків передбачає їх обов'язкове виконання, не виконання юридичних обов'язків має передбачати юридичну відповідальність, тобто. передбачений нормами права обов'язок суб'єкта правопорушення зазнавати несприятливих наслідків. Навіть якщо індивід не вникає у зміст правових норм, більше того, абсолютно ними не цікавиться, це не звільняє його від обов'язку дотримуватись правил загальності в суспільстві, оскільки «абсолютна свобода одного несе обмеження свободи

іншого».

Через війну, правничий та обов'язки взаємодіють друг з одним, кореспондують одне одному й укладено у розумних межах, тобто. встановлених межах, що відокремлюють користь від можливого заподіяння шкоди

Отже, право впливає на суспільні відносини через дозволи, розпорядження та заборони, тобто. через диспозиції правових і тим самим створює порядок, стійкість, організованість і законність у суспільних відносинах.

Оскільки в диспозиціях правових норм міститься головна вимога правової норми та позначається розпорядження законодавця про те, як суб'єкти повинні поводитися у ситуації, що виникла, зупинимося на них дещо докладніше, що надалі сприятиме більш точному визначенню сутності права застосування вогнепальної зброї. [5]

Приписи позначають область правомірної поведінки, зобов'язують суб'єктів виконувати правові обов'язки, дотримуватися встановлених вимог юридичних норм.

Заборони що позначають область протиправної поведінки та протиправних дій неприпустимих з позиції суспільства. Заборона - це державно-владний наказ, що вказує на неприпустимість певної поведінки під загрозою настання відповідальності, а так само, неодмінна умова нормальної організації та нормального функціонування правоохоронної системи у правовій державі. За допомогою заборон забезпечується закріплення суспільних відносин, визначаються найважливіші сторони державної та цивільної дисципліни, непорушний мінімум моральних вимог, межі дозволеного та недозволеного у поведінці громадян та діях державних органів.

Характерно, що у правовому регулюванні через розпорядження проглядається зв'язок між дозволами і заборонами, суб'єкта позитивно зобов'язують не виходити за межі дозволеного зазначеного у приписах, тобто розпорядженням позначається і дозволяє дію, і водночас заборонене. Отже, правове регулювання характеризується взаємопроникненням і взаємодією загального і конкретного - якщо правопорядком встановлено загальний дозвіл, йому кореспондують конкретні заборонні нормативні розпорядження; і навпаки, якщо правопорядком запроваджено загальну заборону-принцип, його корелятом є конкретні норми. Об'єктивна ж реальність життєвих умов у суспільстві така, що далеко не кожна людина діє на основі встановлених правил. [1]

Протиправна поведінка, є результатом мутації права в особистому баченні правопорушника через його егоїстичні інтереси. Якщо особисті інтереси суб'єкт протиставляє загальноприйнятим інтересам, власне, вимогам правових норм встановлених державою, і висловлює в конкретній

протиправній дії, держава має захистити загальноприйняті інтереси. Отже, протиправна поведінка диктує необхідність утворення права примусу правових установлень, а посягання на права та свободи диктує необхідність утворення права на ефективний захист від зазіхань.

Норма що наказує суб'єктам заборону протиправної поведінки, об'єктивно «породжує» іншу правову норму, яка наказує не допустити цю поведінку чи припинити вже що відбувається, чого за певних обставин можна домогтися лише використовуючи державний примус.

Теоретично права державного примусу розглядається, передусім, як спосіб організації вольових устремлінь суб'єктів із підпорядкування державної волі, свого роду потенція несприятливих наслідків у разі порушення норм права. Предметно примус визначається як процес на керований об'єкт із єдиною метою примусити його до належної поведінки методами, зазначеними у законі.

Ми поділяємо точку зору авторів, які вважають, що правопорушення, що не викликало реакції з боку держави, що виявилось у виникненні юридичної відповідальності, здатне провокувати нові правопорушення, а це підриває ідею законності та усі досягнення державного регулювання.

Регулювання суспільних відносин у сфері управлінської, виконавчої та розпорядчої діяльності держави здійснюється через норми адміністративного права, які організують та впорядковують дані відносини у зазначеній сфері. Диспозиція в них викладається переважно як права, правомочності, дозволи або у вигляді розпоряджень, обов'язків, а також заборони та обмеження. [4] Ефективність впливу адміністративно-правових норм, як і всіх галузей права, проявляється у реалізації через дотримання, виконання, використання і застосування.

Адміністративно-правове регулювання має державний характер, тому виконання, застосування та дотримання правил, визначених нормами адміністративного права, гарантується у разі потреби заходами адміністративного примусу.

Примус - це спосіб впливу держави на свідомість та поведінку осіб, які здійснюють антигромадські вчинки, що виражається у встановлених правовими актами негативних наслідків морального, матеріального та фізичного характеру, що мають на меті припинення правопорушень, виправлення та перевиховання правопорушників, а також попередження нових правопорушень.

Примус здійснюється через застосування встановлених законом примусових заходів, підставою їх застосування служить наступ передбачених законом певних умов, що з протиправним діянням.

Заходи адміністративного примусу відображають правоохоронний вплив права на суспільні відносини, який полягає в тому, що їх встановлення та застосування забезпечує нормальний розвиток суспільних

відносин, реальне здійснення прав та законних інтересів, усуває перешкоди спричинені неправомірною поведінкою, та припиняє правопорушення, карає за нього, відновлює порушений порядок. Таким чином, застосування заходів адміністративного примусу є не що інше, як певна адміністративно-правова форма охорони правопорядку. [5]

З інтересів усього суспільства, тобто. його об'єктивних потреб, держава примусом змушує індивіда відмовитися від протиправної поведінки, тим самим ставлячи правопорушника у такі умови, за яких у нього немає вибору для обрання іншого варіанту поведінки, крім як варіанта – підкоритися вимогам норм права. В основі такого підпорядкування мається на увазі страх перед несприятливими наслідками.

Проте практика реалізації показує, що низка індивідів здатна навіть під загрозою покарання не відмовлятися від протиправних дій, для реалізації своїх протиправних дій зазначені суб'єкти йдуть на насильство по відношенню до інших суб'єктів. У структурі злочинності продовжують домінувати тяжкі та особливо тяжкі злочини, вони становлять майже 60%.

Характер примусової міри визначається в кожному конкретному випадку видом суспільних відносин і різнохарактерністю зазіхань на них, отже, виникає необхідність застосування різних заходів примусу, які відрізняються один від одного за своїм змістом, підставами і порядком реалізації. Відповідно до цього держава змушена діяти адекватно насильству та передбачати у примусі особливий захід, що включає законний насильницький характер. Специфічність і важливість такого заходу полягає в юридичному вирішенні заподіяння шкоди правопорушнику при припиненні його протиправних дій, якщо припинити протиправне діяння без заподіяння шкоди неможливо.

Насильницька сторона примусу до дотримання встановлених розпоряджень породжується умовами та ступенем небезпеки суспільно небезпечного діяння та необхідністю його припинення. «Протиправне посягання означає, що воно відноситься до розряду злочинів або адміністративних правопорушень і становить небезпеку заподіяння шкоди суспільству чи особистості. Тому запобігання суспільній шкоді шляхом заподіяння шкоди посягаючому законодавець вважає правомірним», зокрема і фізичну шкоду.

Щодо викладеного вважаємо, що значне місце у системі примусових заходів займають заходи адміністративного припинення. Генезис запобіжного заходу полягає в потребі захистити законні інтереси, припинити протиправне діяння, ліквідувати загрозу, при цьому характер запобіжних заходів, їх масштаб, інтенсивність повинні бути достатніми для виконання цієї мети. Відповідно, сутність запобіжних заходів полягає в примусовому припиненні загрози вчинення або безпосереднього вчинення суспільно небезпечних діянь. [2]

Серед таких заходів об'єктивно необхідною є застосування сили. Посягання на права і свободи, що переломилося у свідомості та волі всього суспільства, об'єктивно викликає захист, який суспільство владно виражає у формі застосування сили як юридично реального явища, що реалізує правове примус, а умови розвитку нашого суспільства поки що не дозволяють відмовитися від даного заходу примусу.

Таким чином застосування сили, як міра примусу, є способом захисту суспільства від протиправних посягань, способом ліквідації загрози особистої безпеки людини та безпеки держави, коли іншими способами запобігти суспільно небезпечному діянню та затримати правопорушника неможливо.

Загальне у застосуванні фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї полягає в тому, що вони є насильницькими, передбачають заподіяння фізичної шкоди правопорушнику та застосовуються тоді, коли ненасильницькі засоби не забезпечують виконання норм, передбачених правом. Однак вони, у свою чергу, суттєво відрізняються за ступенем заподіяння шкоди об'єкту застосування.

У зв'язку з цим право застосування фізичної сили та (або) спеціальних засобів використовується у тих випадках, коли цього цілком достатньо для припинення протиправного діяння із заподіянням найменшої фізичної шкоди об'єкту застосування.

Висновки. З вищевикладеного напрошується висновок, що з природи примусу і виходить природа права застосування вогнепальної зброї. Використання такого права обумовлено ступенем небезпеки правопорушення тяжкого, часто необоротні наслідки. На виділення такого права та закріплення його в законі держави зверталася увага ще у 18 столітті: «Забезпечення прав людини та громадянина тягне за собою необхідність застосування збройної сили; ця сила, отже, встановлено інтересах всіх, а чи не приватних інтересах тих, кому вона довірена».

Вважається, що підставою для застосування вогнепальної зброї є настання певних умов, пов'язаних із протиправними діяннями суб'єкта, які полягають у реальній небезпеці неприпустимої для суспільства, і знайшли своє відображення у правових приписах-заборонах.

Такі розпорядження-заборони мають не наступальний, а запобіжний, правоохоронний та правозахисний характер що реалізовує держава. Характерною та відмітною ознакою підстав для застосування вогнепальної зброї є саме явна небезпека особистої або суспільної безпеки, що полягає в такому порушенні права, яке виражається у прямому зазіханні на нього та веде до тяжких наслідків. Таке посягання має бути припинено негайно, оскільки найменше зволікання може призвести до необоротних наслідків, у зв'язку з цим зазіхання має вважатися прямим (явним) вже з стадії загрози його вчинення. Одна з особливостей застосування вогнепальної зброї якраз і

полягає у «блискавичній» реалізації примусу. Одностайна думка вчених - жодної іншої зброї, рівної за ефективністю вогнепальної.

#### **Список використаних джерел:**

1. Кікінчук В. Ю. Форми взаємодії національної поліції з іншими суб'єктами забезпечення публічної безпеки та порядку в державі. Право.ua. № 1. 2017. С. 81-86.
2. Коваленко А. В. Взаємодія поліції з іншими суб'єктами протидії злочинності. Південноукраїнський правовий часопис. 2018. № 4 (Ч. 1). С. 50-53.
3. Лебедева Н. В. Проекти взаємодії поліції з населенням як засіб реалізації інституту партнерства в Європі. Право і суспільство. 2018. № 4. С. 115-120
4. Панова О. О. Суб'єкти забезпечення публічної безпеки в Україні. Правова наука і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції: матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 24- 25 трав. 2019 р.). Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ. Суми: Видавничий дім «Ельдорадо», 2019. С. 90-92.
5. Черепненко О. Я. Взаємодія підрозділів ОВС з іншими силовими структурами, державними та громадськими організаціями при ліквідації масових заворушень. Форум права. 2011. № 2. С. 957–962.

#### **References:**

1. Kikinchuk V. Yu. Formy vzaiemodii natsionalnoi politsii z inshymy subiektamy zabezpechennia publichnoi bezpeky ta poriadku v derzhavi. Pravo.ua. № 1. 2017. S. 81-86.
2. Kovalenko A. V. Vzaiemodiia politsii z inshymy subiektamy protydii zlochynnosti. Pivdennoukrainskyi pravovyi chasopys. 2018. № 4 (Ch. 1). S. 50-53.
3. Liebedieva N. V. Proekty vzaiemodii politsii z naseleнням yak zasib realizatsii instytutu partnerstva v Yevropi. Pravo i suspilstvo. 2018. № 4. S. 115-120
4. Panova O. O. Subiektu zabezpechennia publichnoi bezpeky v Ukraini. Pravova nauka i derzhavotvorennia v Ukraini v konteksti pravovoi intehratsii: materialy KhII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Sumy, 24- 25 trav. 2019 r.). Sumska filiia Kharkivskoho natsionalnogo universytetu vnu-trishnikh sprav. Sumy: Vydavnychiy dim «Eldorado», 2019. S. 90-92.
5. Cherepenko O. Ya. Vzaiemodiia pidrozdiliv OVS z inshymy sylo-vymy strukturamy, derzhavnymy ta hromadskymy orhanizatsiiamy pry likvidatsii masovykh zavorushen. Forum prava. 2011. № 2. S. 957–962.